

Verslag 6^e bijeenkomst Platform Klankbordgroep Vrouwenbesnijdenis – november 2002

1 november 2002, Clubhuis de Mussen Den Haag

Inhoud

- Inleiding
- Welkomstwoord door Abdullahi Aden, voorzitter SBSS (Stichting Bewonersorganisatie van Somaliërs in de Schilderswijk)
- Ontwikkelingen nationaal en internationaal door Femke de Vries, Defence for Children International, afd. Nederland
- Seksuele beleving en vrouwenbesnijdenis, door imam Abdulwahid van Bommel
- Stand van zaken Pharos-FSAN project, door Marina Hendriks en Zahra S. Naleie
- Onderzoek vrouwenbesnijdenis door Anke van der Kwaak, Corneliëke Keizer en Carlijn van Aalst, Vrije Universiteit Amsterdam
- Vrouwenbesnijdenis: reflectie en actie. Een dialoog met jonge Somaliërs. Voorbereiding en gespreksleiding door Cabdulqaadir Ruumi, GGD Den Haag

Inleiding

Den Haag, een van de pilotplekken van ons project, was de plaats van samenkomst tijdens deze 6e bijeenkomst van Platform en Klankbordgroep: in een buurthuis midden in de Schilderswijk. Dichtbij de praktijk. De directeur van het buurthuis was verrast over een dergelijke gezamenlijke bijeenkomst van Nederlanders met zoveel Somaliërs.

SBSS, de Somalische zelforganisatie in Den Haag verantwoordelijk voor de uitgevoerde activiteiten rondom vrouwenbesnijdenis in het kader van ons project, betoonde zich een waardig gastheer (en organisator/regelaar). De opening en afsluiting werden verzorgd door de voorzitter hr. Aden.

Het was een vol programma.

Hoogtepunt was de bijdrage van imam Abdulwahid van Bommel 'Seksuele beleving en vrouwenbesnijdenis' (zijn lezing is in dit verslag opgenomen).

Van Bommel gaat uitgebreid in op de principes van reinheid die als een rode draad door alle geboden lopen, maar ook op de gelijkwaardigheid van man en vrouw. Vrouwenbesnijdenis is in strijd met de seksuele gelijkwaardigheid en de verminking van vrouwelijke geslachtsdelen vindt geen enkele basis in de Islam. Als dit wel zo was, waarom wordt dit gebruik dan niet gepraktiseerd door andere moslimgroepen in Nederland zoals Turken en Marokkanen? Duidelijk is wel dat de moslimwereld het fenomeen vrouwenbesnijdenis niet bestrijdt. Door moslimorganisaties/imams wordt hierover geen duidelijk standpunt ingenomen. Men is onwillig om hier helder over te zijn en vaak wordt dan gekozen voor een tussenoplossing 'Sunna' als symbolische handeling (wat veel Somalische vrouwen ook willen). Maar waarom zou dat wel moeten? In de discussie geven enkele Somalische voorvechtsters duidelijk aan dat moeders het hard nodig hebben dat imams een duidelijk standpunt innemen.

Een gezamenlijke bijeenkomst met religieuze leiders over dit onderwerp zou daarom erg zinnig zijn.

Na de pauze werd een korte samenvatting gegeven van de activiteiten in het samenwerkingsproject Pharos-FSAN.

Vervolgens werden de eerste resultaten van onderzoek gepresenteerd vanuit VU Amsterdam door twee studentes die met name getraide sleutelpersonen en voorlichters eigen taal en cultuur (vetc'ers) van het Pharos-FSAN project hebben geïnterviewd vanuit verschillend perspectief. Alle sleutelpersonen en vetc'ers vinden voorlichting heel belangrijk, ook op de lange termijn. Belangrijke elementen bij voorlichting zijn o.a. het betrekken van mannen en vrouwen, het aangeven van de gezondheidsrisico's en het steeds maar weer uitleggen dat vrouwenbesnijdenis geen voorschrift is van de Koran. De vijfdaagse training (die tekort werd gevonden) werd als positief ervaren: het onderwerp werd uit de taboesfeer gehaald, er kon onderling (mannen en vrouwen) over gepraat worden, nieuwe medische feiten zijn belicht, en er is aandacht gegeven aan hoe voorlichting te geven. Wat ze moeilijk vinden is het geven van een goed antwoord op de steeds terugkerende vraag 'waarom geen Sunna'.

De dialoog met vijf jonge Somaliërs vormde een goede afsluiting van deze bijeenkomst. Duidelijk werd dat jongeren iets willen betekenen rondom dit onderwerp, ze willen actief betrokken worden.

Marina Hendriks

Welkomstwoord

Door: Abdullahi Aden, voorzitter SBSS

Geachte aanwezigen,

Hierbij wil ik U als gastheer welkom heten op de 6e bijeenkomst platform en klankbordgroep vrouwenbesnijdenis. Het is voor de SBSS een eer U allen hier in buurthuis 'de Mussen' in Den Haag te mogen ontvangen.

Alvorens wij aan het programma van deze dag beginnen wil ik hier het een en ander naar voren brengen. De SBSS is bijzonder blij dat de campagne tegen vrouwenbesnijdenis tot nu toe redelijk succesvol verloopt. Wij zijn al enige jaren actief om het welzijn van bewoners van Somalische komaf in Den Haag te bevorderen.

Vanuit deze drukke werkzaamheden hebben wij een jaar geleden met Pharos-FSAN een overeenkomst gesloten voor de uitvoering van een preventieproject Vrouwenbesnijdenis. Dit leidde tot de organisatie van vele activiteiten; een grote startbijeenkomst, trainingen van voorlichters en sleutelfiguren, een flink aantal voorlichtingen voor mannen, vrouwen, meisjes en jongens. Ook zijn wij aan de gang gegaan met mensen individueel te benaderen die voornemens waren deze on-islamitische praktijk te gaan beoefenen.

Bij deze activiteiten zijn wij mede ondersteund door Pharos, vertegenwoordigd door mw. Hendriks en mw. Zahra Naleie, die eveneens FSAN vertegenwoordigt. Ook de voorlichters van Somalische komaf, werkzaam voor de GGD / GVO, een dozijn sleutel figuren en vele van onze goudwaarde SBSS vrijwilligers, hebben veel werk verricht. Voor hun inzet willen wij hier onze dank uitspreken.

In de begin fase van deze activiteiten was er verzet om het thema überhaupt bespreekbaar te krijgen en zijn wij tegen een hoop weerstand aangelopen. Inmiddels is het ijs gebroken! Er kan nu over gesproken worden en beginnen wij toe te komen aan een daadwerkelijk voorkomen van deze gruwelijke praktijk. Het betekent echter nog niet het einde van dit fenomeen. Deze cultureel bepaalde afwijzenswaardige praktijk zit bij een flink aantal mensen nog tussen de oren. In het denken speelt nog steeds de opvatting een rol dat vrouwenbesnijdenis iets met de Islam te maken zou hebben.

Wij zijn dan ook blij dat imam Abdulwahid van Bommel ons vandaag hier het nodige over wil gaan zeggen. Maar eerst wil ik hierbij graag mw. Femke de Vries van Defence for Children het woord geven.

Ontwikkelingen nationaal en internationaal

Door Femke de Vries, Defence for Children International

Ik ben hier vandaag voor het eerst op een bijeenkomst van het platform en de klankbordgroep vrouwenbesnijdenis. Mijn naam is Femke de Vries en ik werk voor de kinderrechtenorganisatie Defence for Children International, dat samen met Pharos en FSAN deel uitmaakt van het Platform Aanpak Vrouwenbesnijdenis. Ik ben betrokken bij een onderzoek dat door de Vrije Universiteit Amsterdam en Defence for Children wordt gedaan naar de wetgeving en projecten rond meisjesbesnijdenis in Europa.

Of liever gebruiken we bij DCI de term genitale verminking omdat er volgens ons inderdaad sprake is van verminking van meisjes.

Uitgangspunt van ons werk als kinderrechtenorganisatie is het VN-Verdrag inzake de Rechten van het Kind. Wat betreft meisjesbesnijdenis is met name artikel 24, lid 3 van belang. Hierin staat: 'Staten die partij zijn, nemen alle doeltreffende en passende maatregelen teneinde traditionele gebruiken die schadelijk zijn voor de gezondheid van kinderen af te schaffen.' Daaronder valt ook genitale verminking.

Bij DCI krijgen we van zowel landen in Afrika als in Europa verontrustende berichten binnen. Ik noem er een aantal, zoals de plannen van de islamitische regering in Sudan om besnijdenis te legaliseren. En de berichten over de Somalische vluchtelingen in kampen in Kenia die op dit moment hun dochters op grote schaal zouden laten besnijden voordat zij binnenkort op uitnodiging naar de Verenigde Staten migreren. En in Spanje zouden volgens de media de laatste zeven jaar zeker dertig gevallen van genitale verminking bij meisjes zijn ontdekt door artsen, waarbij het sterke vermoeden bestaat dat de besnijdenis in Spanje is uitgevoerd. En volgens schattingen in Groot-Brittannië zijn er in het land jaarlijks 3000 tot 4000 meisjes het slachtoffer zijn van besnijdenis.

Als we kijken naar de wetgeving zijn er in Europa, maar ook buiten Europa zoals Amerika en Canada, steeds meer landen en staten die een specifieke wet hebben die genitale verminking strafbaar stelt. Zweden was hiermee in 1983 het eerste Europese land. Twee recente voorbeelden zijn Oostenrijk en België. Zo kunnen volgens de nieuwe Belgische wet, die vorig jaar van kracht werd, straffen oplopen tot tussen de 5 en 15 jaar celstraf. Ook gevallen waarbij ouders hun minderjarige dochters mee naar het buitenland nemen om ze daar te laten besnijden kunnen volgens de Belgische wet voor de rechter worden gebracht. In andere landen met een specifieke wet die genitale verminking expliciet strafbaar stelt is dit niet altijd het geval. Bijvoorbeeld in Engeland. Een speciale parlementaire werkgroep die in november 2000 een rapport publiceerde over meisjesbesnijdenis, riep de Britse overheid op om de wet zodanig te wijzigen zodat ook personen met de Britse nationaliteit die een besnijdenis in het buitenland uitvoeren of laten uitvoeren voor de Britse rechter kunnen worden gedaagd.

Opvallend binnen Europa is dat landen die een specifieke wet kennen die meisjesbesnijdenis strafbaar stelt, zoals in Zweden, Noorwegen en Groot-Brittannië, nog nooit sprake is geweest van rechtsvervolging. Terwijl in een als Frankrijk, waar geen specifieke wet van kracht is, er sinds 1988 zeker 26 zaken zijn geweest waarbij zowel de besnijders als de ouders van de meisjes voor de rechter moesten verschijnen. Zo speelde er in 1999 een grote

zaak waarbij een vrouw werd veroordeeld tot 8 jaar gevangenisstraf wegens het besnijden van een groot aantal meisjes. Op dit moment speelt er in Frankrijk weer een nieuwe zaak die in januari voor de rechter zal komen.

Op Europees en internationaal niveau zijn er de afgelopen jaren een aantal belangrijke instrumenten aangenomen die van belang zijn in de strijd tegen vrouwenbesnijdenis. Ik noem er een aantal. Zo is er op internationaal niveau de VN Declaratie van 1993 'over uitbanning van geweld tegen vrouwen'. En op Europees niveau de DAPHNE-programma's van de Europese Commissie ter preventie van geweld tegen kinderen en vrouwen en de Resolutie van het Europees Parlement van 2001 jaar over genitale verminking van vrouwen. In deze resolutie wordt vrouwenbesnijdenis scherp veroordeeld als overtreding van fundamentele rechten van de mens. Verder worden in de resolutie hele concrete aanbevelingen gedaan aan lidstaten om in te zetten op voorlichting, training en het betrekken van doelgroepen en gemeenschappen bij het aanpakken van besnijdenis. De EU en de lidstaten worden opgeroepen om zo actief mogelijk het fenomeen te bestrijden. Daarnaast moet er een apart budget komen, met een minimaal jaarlijks bedrag van 10 miljoen euro om genitale verminking te bestrijden in landen waar dit van origine voorkomt.

Tot slot de ontwikkelingen in Nederland. En daar kan ik helaas erg kort over zijn. In de Nederlandse politiek is er nauwelijks aandacht voor meisjesbesnijdenis. De meeste initiatieven komen van NGO's, zoals het Pharos-FSAN project waar Marina Hendriks straks iets over zal zeggen. In de begroting van het ministerie van Sociale Zaken voor 2003 wordt meisjesbesnijdenis niet genoemd. En in de begroting van VWS slechts heel summier. Daarin staat vermeld dat verschillende projecten gericht op bijzondere problematiek zoals vrouwenbesnijdenis, maar ook vrouwenhandel, prostitutie en thuislozen krijgen te zamen 3 miljoen Euro krijgen. Maar het is totaal onduidelijk hoe het geld verdeeld wordt en bij welke instellingen het precies terecht komt.

We zijn benieuwd wat er in praktijk zichtbaar van zal worden. Als platform blijven we ons zeker hard maken voor de bestrijding van meisjesbesnijdenis.

Seksuele beleving en vrouwenbesnijdenis

Door: Imam Abdulwahid van Bommel

"Seks is een van de meest wonderbaarlijkste mysteries van onze natuur. Met zijn zelfverzekerde lichaamskracht is de arrogante man geneigd de uiterst belangrijke rol die de vrouw, zowel in zijn eigen bestaan als in al zijn sociale relaties speelt, te vergeten. De moeder die hem droeg verdient zijn ontzag. De vrouw waarmee en waardoor hij een ouderpaar kan vormen, verdient zijn diepe respect. Seks, dat in zo'n hoge mate ons fysieke leven bepaalt en zoveel invloed uitoefent op onze emotionele aard en hogere gevoelens, is niet iets om angst voor te koesteren of louter om ons mee te vermaken, maar verdient onze eerbied, in de beste betekenis van dat woord.

Deze woorden lijken op een tekst uit een ouderwets voorlichtingsboek over seksualiteit, maar is het commentaar van Yusuf Ali bij zijn koranvertaling van het laatste deel van vers 1 van soera 4: en betoon respect voor de baarmoeders die u droegen, want Allah is Bewaker over u.

De Koran en de profeet zijn er steeds vanuit gegaan dat allerlei mensen zich sterk tot elkaar aangetrokken kunnen voelen en dat er vanuit die wederzijdse aantrekkingskracht gecompliceerde verhoudingen kunnen ontstaan. Voor een leer die harmonie wil bewerkstelligen in een gemeenschap met grote sociale cohesie, is het van belang anticiperend op de moeilijkheden in te gaan die daaruit voort kunnen komen. Dat het vaak interessanter is van verboden vruchten te eten dan van de vrucht thuis, is vanaf de boom in het paradijs duidelijk. Binnen deze visie op seksueel leven gaat de islam ervan uit dat voorkomen beter is dan genezen. De islam heeft een aantal richtlijnen gegeven op het gebied van fatsoenlijke kleding, gemengd onderwijs, gemengd zwemmen, afspraakjes, feestjes en ga zo maar door. Deze richtlijnen hebben als doel voorhuwelijks geslachtsgemeenschap en buitenechtelijke kinderen te voorkomen. Het is algemeen bekend dat de vrijheid die opgroeiende kinderen op dit gebied in Nederland ervaren, hen voor grote problemen stelt die ze vaak niet aan kunnen. Sommige moslimjongeren lopen van huis weg om aan de huiselijke druk of het voortdurende dilemma van leven 'in twee werelden' te ontkomen. Zij vinden echter vaak geen alternatief voor de betrekkelijke duidelijkheid thuis en dragen in zichzelf een wat vaag referentiekader mee van wat is toegestaan en wat ze echt niet kunnen maken. Opvoeders, zoals leerkrachten, maatschappelijk werkers of andere hulpverleners, gaan soms tussen de ouders en het kind staan vanuit de optiek dat zij het kind of de jongere willen bevrijden van de morele ballast waaronder het gebukt gaat. Dat is lang niet altijd in het voordeel van het kind of de jongere.

Allah houdt van hen die zich (in berouw) tot Hem wenden en zich reinigen (2:222).

Veel van wat kinderen binnen het moslimcircuit leren over seksualiteit - voor zover hier überhaupt over wordt gesproken - wordt aangereikt binnen het kader van reinheid. De wisselwerking tussen het sacrale en het seksuele speelt zich in het bijzonder binnen het islamitisch concept van reinheid af. Om tot Allah te kunnen komen dient elke moslimman of -vrouw rein te zijn. Die reinheid is voorwaarde om het sacrale -bijvoorbeeld de koran, het binnentreden van de moskee en Gods tegenwoordigheid - te kunnen ervaren. Omdat geslachtsgemeenschap een rituele staat van onreinheid (djanabah) veroorzaakt, dient men zich volledig te wassen (ghoesl) om weer rein te worden. Normaal neemt men de kleine wassing (woedhoe) na te hebben geslapen, na elk bezoek aan het toilet,

of nadat een wond heeft gebleed. Allah is een naijverige God Die liefde en aandacht eist; voor Hem brengen we het offer om ons te reinigen en voor onze menselijke geliefde brengen we het offer onrein te worden. Door middel van die lichaamsreiniging bereiden we ons vervolgens weer voor in relatie te treden met het sacrale. De wassing is een intentie op zich om op gezette tijden vanuit een gebrekkige wereld en met onze eigen fouten voor Hem te staan. Er zijn moslims, vooral veel vrouwen die de seksuele dienst aan elkaar als een zure plicht beschouwen. Een plicht die allang niet meer is gebaseerd op vanzelfsprekende opoffering en liefde. Zo zien sommige mensen ook de dagelijkse vijf gebeden als een dure plicht, die zij afrafelen, zonder van de innerlijke vrede die het gebed kan schenken te profiteren. Vaak is de eerste ervaring met gebed en de eerste ervaring met seks doorslaggevend voor de manier waarop je er de rest van je leven mee omgaat. Veel kinderen leren het gebed in de sfeer van dwang en plicht kennen en ontwikkelen op die manier geen liefde voor die bijzondere handeling die zoveel zou kunnen betekenen.

Voor veel vrouwen is de huwelijksnacht de meest afschuwelijke ervaring die ze hebben meegemaakt en leeft dat moment door in elke keer dat hun man hen benadert. Anderen, die er beter op waren voorbereid, zowel mannen als vrouwen, hebben meestal van de zenuwen ook niet van die nacht kunnen genieten, maar hebben de ervaring van hun lichamelijke kunnen plaatsen in het kader van hun verwachtingen.

Volgens de koran hebben alle schepselen een aangeboren behoefte aan reinheid. Zelfs katten reinigen zich met hun eigen tong, vogels met hun snavels, of door in het water te duiken. De mens, die in allerlei opzichten een wat meer ontwikkelde positie inneemt dan de andere zoogdieren, zou in reinheid moeten uitblinken. Toch waren er perioden in de geschiedenis dat men het in bepaalde delen van de wereld gevaarlijk vond zich te wassen. In de tijd dat in Europa water schadelijk voor de huid werd geacht, werd van de koran het volgende vers geopenbaard: "O gelovigen, wanneer u opstaat voor het gebed, wast dan uw gezichten en uw handen tot aan de ellebogen, strijk over uw hoofden (met vochtige handen) en wast uw voeten tot aan de enkels; en als u onrein bent (door geslachtsgemeenschap), reinigt u zich dan (met een volledige wassing); en indien u ziek of op reis bent, of een uwer komt van het toilet, of indien u (intiem) contact met vrouwen heeft gehad en u kunt geen water vinden, neem dan uw toevlucht tot zuivere aarde en strijk hiermee over uw gezichten en handen (tot aan de ellebogen); God wenst u geen moeilijkheden te bezorgen, maar Hij wil u reinigen en zijn gunst aan u voltooien, opdat u dankbaar zult zijn" (5:6).

Het is niet alleen een aanbevelenswaardige natuurlijke handeling, maar de wassing heeft vanwege de islam ook een religieuze inhoud gekregen. Reiniging wordt verder niet alleen in verband gebracht met lichamelijke gezondheid, maar ook met de liefde van God en gevoelens van berouw. Net als berouw is reiniging immers een manier om opnieuw te beginnen: Waarlijk Allah heeft hen lief die steeds weer opnieuw een begin maken om tot een verhouding met het reine te komen - en daardoor met zichzelf en de Schepper in het reine komen, door zich veel in berouw tot Hem te wenden; want Hij heeft diegenen lief die zich reinigen (2:222).

In twee overleveringen, die elkaar enigszins overlappen, heeft de profeet uiteengezet dat het tot de natuurlijke aanleg van de mens behoort zich te reinigen. De volgende zeven handelingen zijn van die fitrah van de mens: de besnijdenis bij een zontje; het verwijderen van okselhaar en schaamhaar; het knippen van de nagels en het kort houden van de snor; en het uitspoelen van mond en neus. Soms worden nog voor en na het eten handen wassen en het bepalen van de baardlengte op 4 vingers erbij genoemd. Het gebruik van de miswaak, een takje waarmee de profeet dagelijks zijn tanden enkele malen reinigde, werd bijzonder door hem geprezen. Hij zegt over het gebruik van de miswaak dat het de ogen glans geeft, de mondgeur verbetert; het tandvlees versterkt, de engelen verblijdt en het welbehagen van Allah doet toenemen. Dit hangt samen met het verbod op het eten van uien en knoflook voordat je naar de moskee gaat. Voor ons lijkt het nu vanzelfsprekend, maar de profeet moedigde mensen veertien eeuwen geleden aan om minstens één maal per zeven dagen volledig te baden.

Kleding

Toen de profeet na een periode van intensieve meditatie en overdenking, zijn eerste openbaringen ontving, was daaronder de vermaning: 'En reinig uw kleding.' Naar aanleiding daarvan werd het voor alle volgelingen van de profeet, maar in het bijzonder voor geleerden, voorgangers en predikers, noodzakelijk zich altijd in schone kleren te vertonen. Het resultaat is dat alle moslims in de koran worden aangemoedigd de moskee altijd met schone kleding te betreden: O kinderen van Adam, verzorg uw uiterlijk voor u naar de moskee gaat (ter gelegenheid van aanbidding)... (74:5)

Het is naar het voorbeeld van de profeet dat moslimmannen zich parfumeren, zowel voor de gang naar de moskee, waar men heel dicht op elkaar staat en zit, maar ook voor huisgenoten en in het bijzonder elke man voor zijn eigen vrouw.

Huis

Ook de reinheid van het huis is een belangrijk principe in een moslimsamenleving. In de woorden van de profeet komt de behoefte aan een schone omgeving voort uit geloof. Ook heeft hij gezegd dat een schoon huis zegen, welstand en welzijn brengt. Meestal zien we dat moslims hun schoenen uitdoen voor zij hun huiskamers betreden net als in de moskee. De profeet heeft dit voorgedaan in een stad met veel minder vuil in de straten dan wij nu om ons heen zien. Sommige moslims achten het een teken van vooruitstrevendheid of tolerantie, mensen met schoenen hun huizen binnen te halen. En dat is in zekere zin ook zo. Soms willen mensen nadrukkelijk laten

merken dat ze de gebruiken van moslims kennen en beginnen in de gang zelf al hun schoenen uit te trekken. Wanneer je merkt dat de dialoog door dingen als schoenen uittrekken en andere aanpassingen aan moslimgebruiken wordt ondermijnd, moet je een keuze maken. Veel moslims zullen echter een gevoel overhouden daardoor een deel van de moslimprivacy en reinheid verloren te laten gaan.

Ook voor dieren in huis zijn bepaalde restricties. Katten reinigen zichzelf maar honden niet. De functie van de hond is buiten de deur als herdershond of waakhond. Het is de vraag of het nog iets met dierenliefde heeft te maken om een dier dat zo'n behoefte heeft aan beweging en actie als een hond, in een kleine gezinswoning op te sluiten.

Voeding

Bij de keuze van hun voedsel dienen moslims zich ook door dit reinheidsprincipe te laten leiden. We dienen ons voedsel te verschaffen met legale inkomsten en het voedsel zelf dient halâl te zijn. Dat wil zeggen dat alcohol, varkensvlees, niet-ritueel geslacht vlees en daarvan afkomstige vetten niet voor consumptie geschikt zijn voor moslims. Sommige moslims schijnen ervan uit te gaan dat bewoners van ontwikkelde landen die technologische vooruitgang hebben geboekt, zich niet storen aan voedselvoorschriften. Het lijkt dan achterhaald om je daarmee bezig te houden. Broodjes ham en blikjes bier hebben echter geen welvaart gebracht, misschien waren het een gedisciplineerde werkhouding of het exploiteren van andere werelddelen, die tot de oorzaken behoren.

De verhouding tussen mannen en vrouwen begint in de geopenbaarde religie - en ook in de Koran - bij het scheppingsverhaal. In de Koran eten Adam en Eva beiden van de boom en zijn beiden verantwoordelijk. Sommige klassieke geleerden hebben vermeld dat het eigenlijk toch wel vanwege de verleiding door Eva was dat Adam uiteindelijk van die boom heeft gegeten. Zij zijn hiermee in tegenspraak met de koran, maar voegen daar dan nog de verleidingskunsten van de vrouw van de hoogwaardigheidsbekleder in Egypte, die Yoesoef probeerde te verleiden, als onderbouwend argument aan toe. Er kan veel als je maar wil. Het lijkt op de bekende overgang van autoritaire houding naar slachtoffer houding, wanneer we worden betrap op iets dat geheim had moeten blijven. De man is toch het zwakke geslacht als het erop aan komt; hij moet zijn oren met was dicht maken en zijn handen eroverheen sluiten om aan de verleiding van het gezang van de sirenen te ontsnappen. Om niet voortdurend voor de schoonheid van de vrouw te bezwijken hebben daarom echte moslimmannen als de Taliban in Afghanistan en soortgelijke groeperingen hun vrouwen onzichtbaar gemaakt. De moslimman als ziekelijk slachtoffer van de vrouw. Een stembuiging of een haarlok zou al voldoende zijn om zijn erotische snaar in trilling te brengen. Deze uit hartstocht, of juist het gebrek eraan, voortkomende ziekten zijn door de vroege hakiems van de islam, die vaak zowel geneesheer als filosoof en theoloog waren, in allerlei categorieën behandeld. In moderne termen zouden ze onder psychosomatische klachten kunnen vallen. Bij Suyuti, Ibn Sina en Ibn Qayyim al Djawziya komen we ze zowel binnen de categorieën lichamelijke, morele en religieus psychologische aandoeningen tegen.

Langzamerhand begint ons moslimprofiel op het wereldtoneel steeds mismaakter trekken te vertonen. En vanwege het gebrek aan reactie vanuit bevoegde of verantwoordelijke moslim instanties vindt het zelfvervullende en vrome wensdenken plaats. We komen langzaam terecht in het kader van 'ze vervolgden joden, negers, homo's, vrouwen, maar ik was geen jood, neger, homo of vrouw, dus ik deed niets. En toen ze mij vervolgden was er niemand meer'. Moslims klagen vaak over beeldvorming. Zelf dragen wij daar ook het een en ander aan bij.

Eerwraak en bloedwraak zijn door de islam en zijn profeet - nog eens nadrukkelijk tijdens zijn afscheidspraak - als buitengewoon verwerpelijk veroordeeld. Eigenrichting is ten strengste verboden in de islamitische leer. Tijdens de zaak van Ali D., die in Veghel met het pistool van zijn vader vijf mensen neerschoot, hebben alleen directe vrouwelijke familieleden in kranten gereageerd en gezegd dat dit moet ophouden. Moslimorganisaties hebben geen standpunt kenbaar gemaakt.

In Marokko stelden de nieuwe koning en zijn regering voor dat de huwbare leeftijd van meisjes moest worden verhoogd. Ook moest het initiatief tot echtscheiding door de vrouw kunnen worden genomen en polygamie aan - de eigenlijk al in de islam bestaande - voorwaarden worden verbonden. Sommige imams riepen moskeegangers op om hun handtekening te zetten tegen deze wetswijzigingen die in strijd zouden zijn met de islam. Niets van moslimorganisaties gehoord. Er is al een jaar of vijftien sprake van een continu debat over de in's en out's van een plurale samenleving. Gelijke kansen om te participeren, het onderzoek naar gezamenlijke ethiek met over en weer herkenbare waarden en normen of minstens een gezamenlijke vocabulaire om erover te kunnen communiceren, vanwege o.a. onderwijsproblematiek, gezondheidszorg en medische ethiek, toenemende criminaliteit in grote steden, is dat geen gezamenlijk probleem? Ooit iets van de landelijke moslimorganisaties gehoord? Ja. Over dit onderwerp hebben we het een en ander van Islam & Burgerschap gehoord.

Toen het over een toneelstuk ging dat een vrouw van de profeet centraal stelde waren de mannen er als de kippen bij! Jammer genoeg ken ik de tekst van het toneelstuk niet, maar Assia Djébar gaat in haar roman zorgvuldig om met het materiaal over Aïjsja. Ze citeert vrijwel letterlijk de koran en overlevering en grijpt het thema Aïjsja en de kwaadsprekers aan om diens autonomie en zelfstandig denken te laten zien. Wanneer Aïjsja wordt vrijgesproken van ook maar de gedachte aan overspel en haar ouders aandringen om daarvoor de profeet dankbaar te zijn zegt zij letterlijk: 'Nee, bij God, ik sta niet op om naar hem toe te gaan. Want ik ben niemand lof verschuldigd, behalve God!' Haar vader is geschokt door deze woorden maar de profeet blijft glimlachen en geeft

haar gelijk. Dat is nog steeds de situatie: de koranuitleg wordt bepaald door oude mannetjes die geschokt zijn door het gedrag van zelfstandig denkende en handelende vrouwen, maar de profeet blijft glimlachen.

De Taliban in Afghanistan hadden in een vrij korte tijd hun land van een toch al chaotische toestand in de achterlijkste bananenrepubliek ter wereld veranderd. Zij hebben de braindrain voltooid en vrouwen mishandeld, gestenigd en opgesloten, wanneer ze niet 'juist' zijn gekleed. Vrouwen leven in voortdurende angst dat zij hun leven verliezen voor iets waarvan zij niet eens weten dat er een regel voor bestaat. Zij ervaren hun situatie als 'buitenaards' en zijn overgeleverd aan de willekeur van hun analfabete mannen. Men is op een punt aanbeland waarbij een beroep op de term 'schending van mensenrechten' geen zin meer heeft. Maar de moslimorganisaties houden hun mond.

In Turkije doet men het tegenovergestelde en verbiedt men meisjes en vrouwen zich in het openbaar islamitisch te kleden en vertrap men op allerlei andere terreinen de vrijheid van meningsuiting en godsdienst om zo snel mogelijk bij Europa te mogen horen. De moslimorganisaties zijn muisstil.

In Somalië, Uganda, Soedan, Zuid-Egypte en nog wat gebieden worden vrouwen voor hun leven verminkt. Maar de moslimorganisaties houden hun mond.

Sinds december 2001 bereikten ons berichten uit de Molukken dat christenen onder dwang worden bekeerd tot de islam. Binnen de huidige situatie van oneigenlijke spanningen tussen moslims en christenen al verontrustend genoeg. Gedwongen bekering bestaat niet in de islam. Er is geen dwang in de godsdienst (2:256), zegt de koran. De berichten bevatten ook nog de vreemde en intimiderende informatie dat mannen en vrouwen daarbij, ook onder dwang, zouden zijn besneden. Dit hoorde ik voor het eerst - bij wijze van spreken voor het front van de troepen - namelijk tijdens het vragenkwartier na mijn lezing over verzoening op de Molukken op de Vrije Universiteit. Op dat moment, en nog steeds, heb ik de neiging dit te ontkennen. Dit is zo onislamitisch en daarbij zo onindonesisch/onmoluks! In de beschrijvingen klopt de anatomische situatie niet. Maar stel dat het waar is. Dan is het toch nodig aan de bevolking van Nederland duidelijk te maken dat beide activiteiten, zowel bekering als besnijdenis onder dwang uit den boze is en geen enkele islamitische sanctionering geniet? Bij deze. Hierbij verklaar ik namens alle weldenkende moslims van de wereld dat de obsessie voor de eer en anatomie, en het manipuleren en achterstellen van vrouwen, een zaak van griezelige middeleeuwse moslimmannetjes is. Zij voelen zich vanwege hun luiheid om zich in de leer te verdiepen, bedreigd door zelfstandig denkende en opererende vrouwen die hun gelijkwaardigheid of misschien hun meerwaardigheid aan de man hebben aangetoond. Het wordt hoog tijd om het karkas van achterhaalde organisatievormen onder moslims in Nederland te laten voor wat het is en opnieuw inhoud te geven aan islam in Nederland. Voor moslims is de bekende slogan nog meer aan de orde dan voor andere groeperingen: denk mondiaal en handel lokaal.

Man en vrouw worden in veel verzen van de Koran voorgesteld als twee delen die één geheel zouden moeten vormen. De Koran behandelt, zoals eerder opgemerkt, het vrouwelijke en het mannelijke als twee kosmische beginselen die de verhoudingen binnen het universum mede bepalen, en gaat ervan uit dat God zelf de balans van de twee geslachten in evenwicht houdt: Allah geeft dochters aan wie Hij wil en zoons aan wie Hij wil; en bekritiseert sterk de mannen wier gezichten verduisteren en vol wrok zitten wanneer zij het bericht krijgen dat hun vrouw een dochter heeft gekregen: En zij schrijven dochters toe aan Allah en aan zichzelf wat zij het liefst hebben (namelijk zonen). En wanneer aan één van hen de geboorte van een meisje wordt gemeld, betreft zijn gezicht en is hij woedend... De preoccupatie met zonen is dus van de mens, niet van de islam.

Het zijn de mensen die (geacht worden) een religie of cultuur (te) vertegenwoordigen, die daar allemaal op hun eigen manier mee omgaan. Ondanks het beeld dat bepaalde verzen van de Koran oproepen, lijkt het een feit dat de ontwikkeling van de moslimvrouw en zelfs de beleving van zowel haar vrouwelijke seksualiteit als spiritualiteit in veel moslimmaatschappijen aan restricties is verbonden. Man en vrouw worden gezien als complementair; zij vullen elkaar bij wijze van spreken aan volgens twee programma's die nooit elkaars spiegelbeeld zijn. Een goede seksuele relatie binnen het huwelijk, wordt aangemoedigd, maar dient te worden vooraf gegaan door een 'vrome daad'. Dit heeft onder andere als betekenis dat een spirituele band tussen man en vrouw voorafgaat aan een seksuele band, 'als ze geestelijk klikken, klikt het vaak ook lichamelijk'.

Het vers: "Uw vrouwen zijn een akker voor u, komt daarom tot uw akker zoals u wenst..." (2:223), heeft aanleiding gegeven tot veel beschouwingen. In eerste instantie wordt de nadruk gelegd op de functie van de akker als plaats waar wordt gezaaid en geoogst. Uit de frase: "...komt daarom tot uw akker zoals u wenst", is gelukkig niet alleen afgeleid dat mannen hun vrouwen kunnen dwingen tot geslachtsverkeer op elk moment dat het hen behaagt, maar juist dat het tijdstip gunstig dient te zijn voor beide partijen. Ook bestaat de opvatting dat dit vers een aanwijzing bevat voor verschillende houdingen tijdens de vrijage.

De behoefte aan intimiteit en opgaan in elkaar wordt door de Koran erkend en het huwelijksleven wordt omschreven als: "...opdat u rust zal vinden bij elkaar heeft Hij (God) liefde en tederheid tussen u doen ontstaan". (30:21) En: "Het is u veroorloofd in de nacht van de vasten tot uw vrouwen in te gaan. Zij zijn een gewaad voor u en u bent een gewaad voor hen..." (2:187). De profeet heeft zelf uitleg gegeven over de in de Koran genoemde tederheid: "Werpt u niet als een dier op uw vrouw als een van u gemeenschap wil hebben, maar laat er tussen u beiden een afgezant zijn". Hierop werd hem gevraagd: "Wat bedoelt u met die afgezant, o boodschapper van Allah?" Hij antwoordde: "Een kus en woorden die haar in de juiste stemming brengen" Een beschaafde omschrijving van wat nu wel 'voorspel' wordt genoemd. Een andere uitspraak van de profeet over menselijke relaties luidt: "Drie dingen komen voort uit het menselijk tekort:

1 terwijl je iemand ontmoet voor wie je veel sympathie koestert, afscheid nemen van die persoon zonder zelfs zijn/haar naam of familienaam te weten;

2 wanneer iemand je een weldaad wil bewijzen, deze afwijzen;

3 snel gemeenschap hebben met je vrouw, zonder eerst grappige of tedere woorden te hebben uitgewisseld, elkaar gekust en gestreeld te hebben, waarna de man bevredigd opstaat, terwijl zijn vrouw onbevredigd achterblijft".

Het wordt dus als een taak van de man beschouwd hieraan aandacht te besteden.

Uit evaluaties van de verschillende therapieën blijkt dat medische, psychologische of psychiatrische hulp mensen met seksuele moeilijkheden kan helpen. Het blijkt echter ook dat niet alle therapievormen, visies en behandelingen van deze therapeuten feilloos aansluiten op de behoefte van mensen met vaak heel eenvoudig te verhelpen problemen. Veel advies kan gewoon in een sfeer van gezond verstand worden gegeven. Het is vaak zelfs (alleen) de verwrongen en geremde manier van denken en spreken over seks die mensen tot patiënt maakt en een beroepsmatige benadering van seksuele problemen noodzakelijk lijkt te maken.

Seksualiteit is zo wezenlijk menselijk en individueel dat ieder mens zijn eigen ontwikkeling en educatie op dat gebied moet kunnen kiezen. Geen psychologische of gedragskundige therapie kan pretenderen alzalmakend op het gebied van seksualiteit te zijn. Sommige hulpverleners wekken samen met opiniemakers de indruk dat plezier beleven aan seks de norm is. Alles wat hiervan afwijkt krijgt dan de stempel 'stoornis' opgedrukt. Dat is net zo beklemmend als het schoonheidsideaal dat de witte angelsaksische protestante vrouw met haar maten en benen tijdens missverkiezingen aan de rest van de vrouwen oplegt. Het is pijnlijk voor veel vrouwen die niet aan het perfecte lichaamsvormen ideaal kunnen voldoen, te moeten ervaren dat zij in het esthetisch verantwoorde blikveld van de man een 'stoornis' vormen.

De woorden van de profeet - dat het snel gemeenschap hebben met je vrouw zonder eerste grappige of tedere woorden te hebben uitgewisseld, elkaar gekust en gestreeld te hebben, waarna de man bevredigd opstaat terwijl zijn vrouw onbevredigd achterblijft, uit ons menselijk tekort voortkomt - wijzen erop dat hij dit gedrag heeft kunnen vaststellen en dat hij dat wilde bijsturen. Hij vond dus dat mannen en vrouwen deze problematiek niet moeten negeren, maar dat we als echtpaar ons seksleven met elkaar dienen te evalueren. Zelfverzekerde en zelfbewuste vrouwen zijn vaak makkelijker in staat seksualiteit te beleven, dan overgevoelige, van karakter enigszins labiele vrouwen die veel wisseling van stemming kennen. In Nederland, waarvan een vrij groot deel van de bevolking ervan uitgaat seksueel bevrijd te zijn, heeft toch meer dan dertig procent van de vrouwen moeite in een seksuele ervaring met een man te participeren en heeft ook moeite bij zichzelf een orgasme te bewerkstelligen. Afgezien van biologie moeten hierbij andere factoren een rol spelen. Vrouwen die maatschappelijke autoriteit en in het bijzonder die van de man als vanzelfsprekend ervaren, hebben vaak meer moeite om tot een orgasme te komen. Uit verschillende onderzoeken blijkt dat de geheimzinnigheid waarmee binnen het gezin seks (niet) wordt behandeld, er vaak voor zorgt dat kortstondige eerste verkenningen van het menselijk lichaam vaak op de vreemdste plaatsen en in het diepste geheim plaats vinden. Zo wekt geheimzinnigheid geheime ontmoetingen in de hand, die meisjes vaak nog verder van de beleving van eigen seksualiteit wegvoert en tot onveilige en onbevredigende seks kunnen leiden.

Vrouwenbesnijdenis

De praktijk van vrouwenbesnijdenis is een sociocultureel gebruik in vrijwel geheel Noord-Oost Afrika. De vrouwenverminking die hier plaats vindt wordt verricht met het oog op de andere patriarchale gebruiken binnen de groot families in bijvoorbeeld Somalië. Onderdrukking van de vrouwelijke seksualiteit en de verminking van vrouwelijke geslachtsdelen heeft geen enkele basis in de islam. Omdat de gebieden waar het plaats vindt vaak in meerderheid door moslims wordt bewoond, werd een connectie met de islam vermoed. De belangrijke theoloog Al-Ghazali heeft in dit verband een man geadviseerd aandacht te besteden aan zijn vrouw en zich seksueel zo te beheersen dat zijn vrouw ook genot en voldoening zou ervaren. Hij baseerde dit op alles wat de Koran en de profeet over dit onderwerp hebben gezegd. Vrouwenbesnijdenis is in de eerste plaats dus in strijd met de seksuele gelijkwaardigheid van man en vrouw, die de profeet zelf tijdens zijn leven heeft uitgedragen en nageleefd.

Voor een gebruik als de vrouwenbesnijdenis, of elke andere vorm van verminking van vrouwelijke geslachtsdelen, kunnen we geen geldige basis vinden in de islamitische canonieke teksten. Het is duidelijk aangetoond dat het gebruik geen religieuze basis heeft binnen welke religie ook, en dat het van pre-islamitische en Afrikaanse origine is. In Somalië, Uganda, Soedan, Zuid-Egypte, dus in een geografisch beperkt gebied, worden vrouwen voor hun leven verminkt door middel van clitoridectomie en infibulatie (gedeeltelijk of geheel verwijderen van clitoris, preputium, kleine, en soms zelfs delen van de grote schaamlippen). Vaak wordt dit in één adem met de moslimreligie van de meerderheid van de bevolking in die landen genoemd.

Door artsen en andere deskundigen die in Indonesië werkzaam waren werd de zogenaamde vrouwenbesnijdenis altijd omschreven als een prikje of incisie (klein sneetje) in de clitoris of het kapje erboven. Bij deze vorm van besnijden gaat het om de symbolische betekenis (reinheid) en niet om de lichamelijke integriteit of verminking. Wanneer bij een Indonesisch meisje geen bloed vloeit zal de dukun (kruidendokter) een beetje kunjit (geelwortel) op het watje doen als bewijs van 'besnijdenis'. De aanwezige vrouwen durven er meestal niet eens naar te kijken. De grote meerderheid van Indonesische vrouwen heeft ook die behandeling nooit ondergaan. De oorsprong van

clitoridectomie en infibulatie dateert van ver voor de tijd van de profeet. In de Koran staat geen enkele tekst die naar de besnijdenis van mannen verwijst laat staan naar de vrouwenbesnijdenis. De leerschool van imam Sjafi'i beschouwt de besnijdenis als verplicht, omdat Abraham in de Koran een volgenswaardig voorbeeld wordt genoemd. (3:67-68). Andere scholen zien het meer als een soenna, omdat het naar het profetische voorbeeld van Abraham wordt verricht. Wanneer de profeet Mohammed de natuurlijke neiging - fitra - van de mens tot hygiëne toelicht, noemt hij de besnijdenis samen met het knippen van de nagels, het korthouden van de snor, en het scheren van oksel- en schaamhaar. De besnijdenis houdt in technische zin in: het wegsnijden van de gehele voorhuid van de penis, zodat de eikel geheel wordt ontbloot.

Tegenstanders van zowel mannen-, maar vooral vrouwenbesnijdenis vinden daarvoor onderbouwing van verzen in de Koran die kunnen worden geïnterpreteerd als sterk verbod op verminking: en laat uw eigen handen geen bijdrage bieden aan uw vernietiging (2:195). En een ander vers verwijst naar het feit dat we juist de natuur moeten laten zoals hij wordt aangetroffen: in de verwijzing naar de natuurlijke toestand of aanleg, de fitrah, van de mens (30:30).

Voorstanders van enige vorm van vrouwenbesnijdenis voeren een overlevering uit de verzameling van Abu Dawud aan, en de argumenten dat het in de Sjafi'i-leerschool verplicht zou zijn en dat het goede voorbeeld van de vrouwenbesnijdenis in Egypte gevolgd zou moeten worden. De profeet maakte voor het eerst mee dat een jong meisje werd besneden door een zekere Oemm Attiya en hij drukt zijn verwondering hierover uit, met de woorden: 'Ashmi, wa lâ tanhiki', raak aan maar haal niets weg, ook wel geïnterpreteerd als: 'Snij niet te diep. Dit gebruik (van de vrouwenbesnijdenis) zal de vrouw een grotere bevrediging geven en de man tot grotere lustgevoelens brengen'. De eerste vier woorden van deze uitspraak worden vaak geciteerd als: 'Breng dit gebruik van besnijden terug tot een minimum', waarmee de profeet Mohammed de geleidelijke afschaffing ervan heeft beoogd. De mohaddithen, of geleerden die als specialiteit de studie van de overlevering of Ahadith an-Nabawiya hebben, beschouwen deze hadith niet als authentieke uitspraak om een canonieke regelgeving aan te verbinden. Er komt geen aanmoediging of gebod uit voort maar eerder de aanwijzing om voorzichtig te zijn en dit gebruik af te bouwen en uiteindelijk af te schaffen.

Sommige geleerden lijken met hun verhaal over vrouwenbesnijdenis goede bedoelingen te hebben, want zij hebben het over het huwelijksgeluk dat erdoor zou toenemen en zij erkennen met dit citaat de belangrijke functie van de clitoris voor het seksuele leven van de vrouw. Hun rol lijkt echter op die van de 'halve geleerde die mensen van hun geloof afbrengt, zoals de halve dokter iemand van zijn leven afhelpt'. Vanwege dit gebruik dat door de profeet werd bekritiseerd en vanuit Afrika is geïmporteerd naar het Arabisch schiereiland, heerst er onder Nederlanders een wijd verbreid misverstand als zou clitoridectomie bij de meeste vrouwen in de islamitische wereld voorkomen. Dit soort gebruiken leven jammer genoeg voort als lokale adat/traditie die als islamitisch wordt ervaren onder de genoemde bevolking. Het wordt echter in de overgrote meerderheid van moslimlanden, ook door de officiële instanties ten sterkste ontraden. De Egyptische Azhar Sjeich Dr. Abdar-Rahman Al-Naggar, heeft tijdens de Nairobi conferentie in 1985 de volgende conclusies verbonden aan zijn lezing waarin hij de besnijdenis van meisjes volledig afkeurt:

- de islam acht vrouwen hoog;
- de islam eert meisjes in hoge mate: vandaag is zij een meisje, morgen een vrouw en later een moeder;
- het meisje heeft een bijzondere plaats in de familie;
- de profeet roept ons op om zorg te dragen voor 'het meisje';
- indien meisjes zo belangrijk zijn in de ogen van de islam, waarom zouden ouders hen dan kwetsen door zonder medische noodzaak delen van hun lichaam weg te snijden, zoals gebeurt bij clitoridectomie?
- Het medisch inzicht luidt dat meisjes geen last hebben van hun seksuele organen en de islam is dezelfde mening toegedaan;
- Alhoewel vele functies van de vrouw in de Koran worden vermeld, zoals zwangerschap, baring, borstvoeding, echtscheiding, menstruatie, etc., wordt over vrouwenbesnijdenis niets gezegd;
- Niets doet vrouwenbesnijdenis behoren tot een vereiste traditie, reden waarom veel staten die de islamitische wetgeving volgen, hun kinderen niet besnijden (bijv. Saoedi Arabië, Iraq, Syrië, Libië, Marokko, Turkije, etc.);
- Daar onomstotelijk is bewezen dat besnijdenis een schadelijke ingreep is voor het lichaam van het meisje, kan het noch een gebod van God zijn, noch een opdracht vanuit de soenna of de tekst die de soenna beschrijft: de ahadith;
- Indien een meisje van wie de ouders een besnijdenis voor haar wensen, haar stem zou kunnen verheffen voor de wereld zou zij schreeuwen: martel mij niet; de islam verbiedt martelingen;
- Daarom wil ik alle moslims waar ook ter wereld verzoeken om af te zien van deze duivelse praktijk die vrouwenbesnijdenis is.

Weldenkende mensen weten dat het niet samenhangt met de islam en dat het een préislamitisch gebruik is. Wordt goed onderbouwd in het boek van de Somalische Raqiya Haji Dualeh Abdalla, *Sisters in affliction, Circumcision and Infibulation of Women in Africa*, Zed Press, 57 Caledonian Rd., London, 1982. Ook andere Somalische auteurs als Waris Dirie doen moedige pogingen dit gebruik volledig af te schaffen. iii Een wetenschappelijke verhandeling over vrouwenbesnijdenis: M.M. J. Reyners, *Het besnijden van meisjes, Een leven lang leed en pijn*, Boom, Amsterdam, 1993, ISBN 90535207

Stand van zaken samenwerkingsproject Pharos-FSAN
'Vrouwenbesnijdenis in Nederland, Van beleid naar praktijk'

Door: Marina Hendriks en Zahra S. Naleie

Iedere klankbordgroepbijeenkomst besteden we aandacht aan de voortgang van ons project om iedereen te informeren. Gezien de veelheid van onderwerpen vandaag geven we alleen een korte samenvatting van wat we tot nu toe gedaan hebben, ook omdat er vandaag weer nieuwe gezichten aanwezig zijn.

Ons project is gericht op preventie en voorlichting en heeft als doel het bespreekbaar maken van vrouwenbesnijdenis. Enerzijds binnen de Somalische gemeenschap (eerst) om een bijdrage te leveren aan de uitbanning. Anderzijds binnen de Nederlandse gezondheidszorg om problemen en misverstanden te voorkomen. In 1999 zijn we met de voorbereiding van het project gestart. De uitvoerende fase, waarvoor we financiering hebben gekregen loopt van september 2000 t/m december 2002.

We hebben in ons project een viertal samenhangende activiteiten:

1. Platform en klankbordgroep
2. Werk met en naar de Somalische gemeenschap + onderzoek
3. Advies, scholing en voorlichting van de Nederlandse gezondheidszorg
4. Internationale samenwerking en uitwisseling.

Ad 1: Platform en Klankbordgroep

Reden om deze in te stellen: dat het onderwerp vrouwenbesnijdenis breder gedragen wordt in Nederland, dat allerlei initiatieven en betrokken personen bij elkaar komen, meer krachten bundelen en samenwerken.

Het Platform Aanpak Vrouwenbesnijdenis bestaat uit Pharos, FSAN, DCI-NL: een kleine actieve club die ontwikkelingen nationaal en internationaal volgt. Het Platform heeft de Klankbordgroep geïnitieerd: een forum waar personen en organisaties betrokken bij het onderwerp vrouwenbesnijdenis twee keer per jaar bijeenkomen, zowel Somalische en andere Afrikaanse deelnemers als Nederlandse deelnemers. Centraal staan het uitwisselen van ontwikkelingen nationaal (waaronder de voortgang in het project) en internationaal, van praktijkervaringen en inhoudelijke thema's.

Vandaag is de zesde bijeenkomst van de klankbordgroep.

Ad 2: Werk met en naar de Somalische gemeenschap + onderzoek

- Netwerken, contacten leggen (voortdurend)
- Werven voorlichters eigen taal en cultuur en belangrijke sleutelpersonen
- Vijfdaagse training voor sleutelpersonen en veldwerkers met certificaat
- Uitvoeren voorlichtingen aan vrouwen, mannen en jongeren
- In 6 pilotplaatsen: Den Haag e.o., Tilburg, Arnhem e.o., Emmeloord, Leeuwarden, Groningen
- Samenwerking met VU Amsterdam: om activiteiten gericht te volgen d.m.v. onderzoeken.

Ad 3: Activiteiten naar de reguliere zorg

Belangrijk, omdat besnijdenis gezondheidsrisico's en problemen kan geven voor vrouwen en dat ze daarmee terecht kunnen bij de Nederlandse gezondheidszorg.

- Geven van advies en consultatie (regelmatig vragen hoe ermee om te gaan)
- Netwerken, contacten leggen, onderwerp onder de aandacht brengen
- Geven van scholing en voorlichting
- Ontwikkelen van een training en informatiemateriaal
- Publicaties in vakbladen

Ad 4: Internationale samenwerking en uitwisseling

In veel landen zijn er activiteiten rondom dit onderwerp. Belangrijk is krachten bundelen, bruggen slaan en ervaringen uitwisselen.

- Lid Europees Netwerk, Lid Inter African Committee
- Project Idil
- Europese samenwerking m.b.t. onderzoek en het ontwikkelen van preventieprogramma's

Kort samengevat:

Ons project heet: Van beleid naar praktijk.

Sinds 1993 is er beleid in Nederland rondom vrouwenbesnijdenis: alle vormen zijn verboden.

Maar alleen verbieden is niet voldoende. Daarom is meer voorlichting en openheid over dit onderwerp belangrijk.

Werken aan voorlichting en communicatie is dan ook de belangrijkste kern van ons samenwerkingsproject.

Ervoor zorgen dat vrouwenbesnijdenis bespreekbaar wordt.

Zorgen dat mensen met elkaar het gesprek aan willen en aan durven. Zowel binnen de Somalische gemeenschap en andere Afrikaanse gemeenschappen, maar ook binnen de Nederlandse gezondheidszorg.

Om meer gezamenlijkheid te krijgen proberen we zoveel mogelijk organisaties en personen bij ons project te betrekken, maar ook bruggen te slaan naar andere landen dan Nederland: wat gebeurt daar en hoe kunnen we ervaringen uitwisselen.

In deze uitvoerende fase is een eerste basis gelegd met een samenhangende aanpak.

Concrete resultaten:

- 6 bijeenkomsten Platform en Klankbordgroep met verslagen (Ned. en Engels)
  - Specifieke vijfdaagse train de trainers voor Somalische sleutelpersonen en voorlichters eigen taal en cultuur is gegeven
  - 29 personen hebben deze training met goed gevolg doorlopen met certificaat
  - Een bij de training behorend handboek is in ontwikkeling
  - In zes pilotplekken activiteiten o.a. startbijeenkomsten, aantal voorlichtingen aan vrouwen, mannen en jongeren · Samenwerking VU A'dam m.b.t. onderzoek> gericht volgen voorlichtingsactiviteiten: straks horen we resultaten
  - Lijnen naar de reguliere zorg zijn uitgezet
  - Train de trainers voor hulpverleners is in voorbereiding
  - Internationaal wil men gebruik maken van onze ervaringen
- Eind 1e kwartaal 2003 is de evaluatie van deze fase van het project klaar.

Maar we zijn er nog lang niet.

- Het uitbannen van vrouwenbesnijdenis is een proces dat jaren vergt: een kwestie van lange adem. Het onderwerp serieus nemen vraagt continuïteit in voorlichting en preventieprogramma's. Het zijn geen veranderingen die zich meteen voltrekken.
  - Diverse ervaringen in andere landen laten dit zien. Zo is men in Engeland en Frankrijk al twintig jaar actief met en rondom het onderwerp vrouwenbesnijdenis, het Inter African Committee (IAC) als sinds 1984, in Kenia loopt een project van twintig jaar, in Mali kost het vijf jaar voordat een dorp om is.
  - De voorlichtingsbijeenkomsten in de pilotplekken laten zien dat sommigen van mening veranderd zijn en tegen besnijdenis zijn, anderen twifelen en er zijn ook mensen die de traditie in stand willen houden.
  - Voorvechters geven aan dat vrouwenbesnijdenis een oude cultuur is en dat het logisch is dat het lang duurt voordat deze helemaal verdwijnt.
- Het is een langzaam proces, het vraagt geduld en doorzettingsvermogen.
- Ook het proces naar de reguliere zorg gaat langzaam. Daar is ook nog heel wat missiewerk te verrichten.
  - Veel mensen blijven toch denken dat vrouwenbesnijdenis een voorschrift is van de Koran. Het blijft belangrijk om steeds maar weer uit te leggen dat vrouwenbesnijdenis een eeuwenoude traditie is, die al bestond vóór de Islam en ook gepraktiseerd wordt in culturen met andere godsdiensten. Dus vrouwenbesnijdenis heeft niks te maken met de Islam. De Profeet Mohamed had vier dochters, die niet besneden waren.
- Religieuze leiders nemen verschillende standpunten in over vrouwenbesnijdenis, velen willen Sunna. Islamitische gelovigen zeggen dat ouders hun kinderen met liefde moeten opvoeden en dat ze hun kinderen moeten beschermen tegen allerlei pijn en problemen.

De getrainde Somalische sleutelpersonen en voorlichters hebben veel werk verzet in de pilotplaatsen. Zonder hun inzet zouden we niet bereikt hebben wat we nu al hebben gedaan. Jullie speciaal wil ik bedanken. Maar ook alle anderen die hier aanwezig zijn en betrokken zijn.

Wij hopen dat de groep voorvechters van Afrikaanse zijde en betrokkenen van Nederlandse zijde groter en groter wordt om gezamenlijk door te kunnen gaan. Dat is wat wij willen.

We hebben al nagedacht over een vervolgplan voor de komende vijf jaar.

De grote lijnen hebben we gemaakt: o.a. voortzetting Platform en Klankbordgroepbijeenkomsten, een jongerenboard, nieuwe sleutelfiguren trainen en uitvoering voorlichtingen in andere plaatsen (niet alleen Somaliërs, ook andere nationaliteiten), activiteiten reguliere zorg en internationaal voortzetten.

FSAN en Pharos blijven zich inzetten om het onderwerp vrouwenbesnijdenis onder de aandacht te krijgen en te houden, met name ook van het beleid .

En we hopen dat jullie allen ons hierin ondersteunen.

Onderzoek Vrouwenbesnijdenis

Door: Anke van der Kwaak, Cornelië Keizer en Carlijn van Aalst, VU Amsterdam

Introductie door Anke v.d.Kwaak:

VU Amsterdam is betrokken bij twee onderzoeken rondom vrouwenbesnijdenis.

1. Het onderzoek gekoppeld aan het project (en de activiteiten) van Pharos-FSAN.
2. Sinds kort in opdracht van Sociale Zaken tot een quick scan naar preventieve en juridische aspecten van Nederland in de Europese context. In dit onderzoek is niet alleen de Somalische doelgroep betrokken, maar ook de Egyptische en Eritrese groep.

Voor gedegen onderzoek naar vrouwenbesnijdenis blijkt geen geld beschikbaar. VU heeft samen met Pharos/FSAN vanaf najaar 2000 vier onderzoeksvoorstellen ingediend en alleen maar afwijzingen ontvangen. Overigens is dit niet alleen in Nederland een probleem, maar in meerdere Europese landen. Enige positieve reactie was van de Wetenschapswinkel. Die vond en vindt dit een belangrijk thema. Door het beschikbaar stellen van een klein budget (m.n. voor onkostenvergoeding, reiskosten) kunnen 10 studenten onderzoek doen: 5 studenten dit jaar en 5 studenten volgend jaar (2003).

Van de vijf studenten die dit jaar bezig zijn zullen er twee vandaag iets vertellen:
Cornelieke Keizer en Carlijn van Aalst.

I Cornelieke Keizer

Ik ben Cornelieke Keizer, studente aan de Universiteit van Leiden. Samen met vier andere studenten werk ik mee aan een evaluatieonderzoek naar de voorlichtingsactiviteiten over vrouwenbesnijdenis binnen de Somalische gemeenschap. De afgelopen maanden heb ik voorlichters en sleutelfiguren, alleen vrouwen, in Den Haag, Tilburg en Ede geïnterviewd. Dit om te onderzoeken hoe de vijfdaagse training verzorgd door Pharos en FSN was verlopen, hoe de voorlichters en sleutelfiguren deze training evalueerden en hoe er verder vorm wordt gegeven aan de voorlichtingsactiviteiten in de Somalische gemeenschap.

In dit onderzoek is gebruik gemaakt van zogenaamde semi-gestructureerde interviews waarbij de vragen tevoren zijn opgesteld, maar waarbij de mogelijkheid bestond tijdens het interview wat af te wijken of dieper in te gaan op de oorspronkelijke vraagstelling. De resultaten van het onderzoek heb ik onderverdeeld in de volgende indicatoren:

- de evaluatie van de training door de voorlichters en sleutelfiguren
- de opgedane kennis tijdens de trainingen
- het plan van aanpak voor de voorlichtingen, de doelgroep waarop de sleutelfiguren en voorlichters zich richten
- de mogelijkheden alsmede eventuele problemen die de voorlichters tegenkomen bij de voorlichtingen
- toekomstvisie op vrouwenbesnijdenis.

Resultaten van het onderzoek

Evaluatie van de training

Alle vrouwen die geïnterviewd zijn hebben de trainingdagen als zeer positief ervaren. In dit kader werden genoemd:

- nieuwe feiten die verteld werden, hier zal ik dieper op ingaan bij het gedeelte over de opgedane kennis tijdens de training.
- het feit dat vrouwenbesnijdenis in een bredere context werd geplaatst. Door middel van video's leerde men ook over voorlichtingsactiviteiten in andere Europese landen zoals bijvoorbeeld Denemarken.
- Het feit dat vrouwenbesnijdenis uit de taboesfeer wordt gehaald, er kan over gepraat worden ook met mannen erbij die een belangrijke rol kunnen spelen bij de verandering van de visie.

Door sommige vrouwen werd het echter ook als een beperking gezien dat mannen aanwezig waren bij de trainingen. Zij voelden zich minder vrij om hun eigen verhaal te vertellen. Andere minpunten die werden genoemd was het gebrek aan tijd en materiaal.

Veranderende kennis door de training

Wanneer er werd gevraagd naar de opgedane kennis tijdens de training werd er allereerst gewezen op de medische feiten. Het risico dat besneden vrouwen lopen bij een bevalling, infecties die besnijdenis kan veroorzaken en eventueel onvruchtbaarheid tot gevolg kan hebben. Ook het aspect van de verandering van seksuele beleving werd in deze context naar voren gebracht. Een aantal vrouwen gaven aan dat ze meer hadden geleerd over de verschillende vormen van vrouwenbesnijdenis die er bestaan, dat besnijdenis niet alleen een gebruik is in landen als Somalië en Djibouti, maar ook in landen als Mali en Niger. Het feit dat geen van de besnijdenissen verplicht wordt gesteld dan wel voorgeschreven door de Koran. Verder ervoeren de vrouwen het als zeer waardevol dat ze hadden geleerd hoe voorlichting te geven, hoe dit op te zetten en hoe te communiceren over een onderwerp als vrouwenbesnijdenis. Voor veel vrouwen was het nieuw om te zien op video's dat voorlichtingsactiviteiten niet alleen plaatsvinden in Nederland, maar al sinds de jaren tachtig ook in Somalië. Zij voelden zich gesterkt in hun positie. Dat vrouwenbesnijdenis niet zozeer een probleem is binnen de Nederlandse samenleving, maar wereldwijd en dus ook in het land van herkomst als probleem wordt gezien.

Strategie bij het geven van voorlichting

- niet alleen sleutelfiguren worden ingezet om de doelgroep te werven, maar bijvoorbeeld ook organisaties voor buitenlandse vrouwen (centrum Osmose Arnhem, CBV Tilburg) en zelforganisaties als SBSS in Den Haag, jongerenorganisatie Attaq, via GGD.
- Coaching en ondersteuning bij opzet voorlichting vanuit FSN
- Via via, bekenden en vrienden wordt er geworven onder de doelgroep

Doelgroep bij de voorlichting

Mannen I

Vrouwen III

Jongeren I

Maakt niet uit IIIII

Ook ouderen: ' In Somalië ben je belangrijk als je ouder bent. Het is dus ook belangrijk dat zij worden voorgelicht.

Verwachte moeilijkheden

- Seksualiteit: vrouwen willen nog steeds seks ook al zijn ze besneden

- Traditie en Cultuur: besnijden is cultuur van Somaliërs, zij vinden dat moeilijk op te geven, veel mensen willen sunna.
- Als je als vrouw voorlichting moet geven aan mannen
- Waarom was het onderwerp vroeger taboe en nu niet meer? Is dit de invloed van de Nederlandse samenleving?
- Hoe weet je of vrouwen daadwerkelijk stoppen met besnijden en het niet alleen zeggen?

Verwachte mogelijkheden:

- Wanneer er gepraat wordt over vrouwenbesnijdenis, gaan mensen nadenken waardoor hun visie kan veranderen.
- Rol van de mannen en de invloed op vrouwen die ze kunnen hebben
- Wanneer er gepraat wordt kunnen oude ideeën worden aangepast
- Invloed van fanatieke gelovigen op het veranderingsproces
- Gezondheid als het belangrijkste aspect om te behandelen
- Wanneer er meer communicatie zou zijn tussen de voorlichters van verschillende steden dan zouden voorlichtingen effectiever kunnen zijn.

Toekomstvisie

- Met voorlichting zal de verandering langzaam, langzaam aan op gang komen.
- Belang van de betrokkenheid van imams
- Medische feiten en bewustwording daarvan kunnen een verandering veroorzaken.
- Er wordt al gepraat over besnijdenis, dat is al een immense verandering in vergelijking met 20 jaar geleden. We zitten op de goede weg.

Tenslotte werd door alle vrouwen aangegeven dat het van het allergegrootste belang is om de voorlichtingsactiviteiten voort te zetten. Een eeuwenlang gebruik verander je niet over één nacht ijs.

Il Carlijn van Aalst

Vrouwenbesnijdenis in Nederland

Gedragbepalende factoren van Somalische sleutelpersonen en voorlichtsters

Ik ben Carlijn van Aalst, 4e jaars Biomedische Wetenschappen aan de Vrije Universiteit in Amsterdam. Ik heb in mijn derde jaar in het kader van een oriëntatie op het maatschappelijk gerichte afstudeerprofiel van de studie biomedische wetenschappen een onderzoeksstage gedaan aan het VU Medisch Centrum bij de afdeling Cultuur en Gezondheid onder leiding van Anke van der Kwaak.

In deze presentatie zal ik na een korte inleiding vertellen over mijn onderzoek: over de achtergrond van het onderzoek en de theorie die ik heb gebruikt. Vervolgens zal ik de resultaten van mijn onderzoek samenvatten. Afsluitend zal ik de conclusie en aanbevelingen presenteren.

Inleiding

Van Pharos en FSAN, die bezig zijn met de campagne in Nederland omtrent preventie en voorlichting over vrouwenbesnijdenis kwam de vraag om met behulp van de theorie van Fischbein en Ajzen een onderzoek te doen aansluitend bij de voorlichtingen. Via het medisch centrum van de VU en Anke van der Kwaak ben ik bij dit onderzoek terecht gekomen.

Ik heb onderzocht wat de factoren zijn die de houding/gedrag van de sleutelpersonen en voorlichtsters ten opzichte van vrouwenbesnijdenis bepaalt. Dit heb ik gedaan m.b.v. the theory of planned behavior (Fischbein en Ajzen 1991).

The theory of planned behavior (Fischbein en Ajzen)

The theory of planned behavior is ontwikkeld om gedrag en attitude van mensen te begrijpen.

De theorie kijkt naar intenties die gedrag bepalen. Die intenties worden volgens de theorie bepaald door drie zaken; attitude, normative beliefs en control beliefs. Deze zaken worden op hun beurt weer bepaald door beliefs.

1. Attitude is iemands persoonlijke gevoel of een gedrag goed of slecht is.
2. Subjective norm. Dit is de perceptie van een persoon die hij heeft over de meningen van anderen belangrijke personen in zijn omgeving
3. Perceived behavioral control houdt in dat de motivatie van een persoon om een gedrag te vertonen beïnvloed wordt door de moeilijkheidsgraad om het gedrag te bereiken.

Deze drie aspecten worden gevormd door beliefs, ofwel ideeën. Uitvoering van het onderzoek

The theory of planned behavior schrijft voor dat in het onderzoek gebruik moet worden gemaakt van interviews.

Naast deze interviews moet er een lijst ingevuld worden waarin de vrouwen op schaal moeten invullen hoe zeker ze van hun antwoord zijn en hoe belangrijk dit voor hen is.

De invulijst bleek echter moeilijk om te gebruiken. Het onderwerp van dit onderzoek is gevoelig en het is erg storend in een gesprek dan met een invulijst te komen. Het bleek verder dat het moeilijk was voor de vrouwen

om te begrijpen wat er precies mee bedoeld werd. Al met al een erg remmend element van een open gesprek. Ik heb besloten de invullijst niet meer te gebruiken. Toch zijn er mooie resultaten uit het onderzoek naar voren gekomen.

Resultaten:

Er zijn voor dit onderzoek zeven voorlichtsters en sleutelpersonen geïnterviewd. De resultaten van de interviews kunnen samen gevat worden aan de hand van de theorie, ingedeeld in attitude, subjectieve norm en perceived behavioral control die bepaald worden door ideeën (beliefs).

Attitude: Zwaar wegend. Negatief ten opzichte van vrouwenbesnijdenis, Dit werd gevormd door veel, zwaar wegende negatieve ideeën over vrouwenbesnijdenis (pijn en problemen met de gezondheid, bij de bevalling, seksualiteit en psychische problemen) en weinig positieve ideeën (alleen dat andere Somalische mensen in Nederland redenen hadden genoemd, zoals de koran, het cultuurbehoud en de mogelijkheden te trouwen. De geïnterviewde vrouwen vonden dit niet zo belangrijk dat ze besnijdenis hiervoor goedkeuren).

Subjective norm: niet zwaar wegend. Licht positief ten opzichte van vrouwenbesnijdenis
Invloed van omgeving. Vrouwen hebben het idee dat moeder en grootmoeder vinden dat vrouwenbesnijdenis goed is en moet blijven bestaan. De vrouwen verzetten zich hier echter tegen en blijven bij hun mening, ook al is dat wel eens moeilijk.

Perceived behavioral control: negatief ten opzichte van vrouwenbesnijdenis.
Het is moeilijk om een besnijdenis te laten uitvoeren in Nederland omdat het bij wet verboden is. Dit maakt dat de intentie van vrouwen om een besnijdenis uit te voeren ook lager is.

Verder is uit de resultaten naar voren gekomen dat de omgeving van de vrouwen een aantal zaken moeilijkheden ziet:

- Koran
- Cultuurbehoud
- Trouwen

Conclusie en aanbevelingen:

Het is duidelijk welke ideeën bepalen dat de intentie van vrouwen ten opzichte van vrouwenbesnijdenis negatief is. Zorg dat deze ideeën voor alle Somalische mensen gaan gelden! Daarom in de voorlichting:

- risico's aangeven
- "Niet in Koran" uitleggen
- Cultuur mag behouden blijven
- Mannen en vrouwen betrekken!

Hoop voor de toekomst waarin we verder strijden om vrouwenbesnijdenis te stoppen. We hopen op investeringen, want die zijn nodig!

Vrouwenbesnijdenis: reflectie en actie

Een dialoog met jonge Somaliërs

Vorbereiding en gespreksleiding door: Cabdulqaadir Ruumi, Somalisch voorlichter eigen taal en cultuur

Vijf jonge Somalische studenten, 2 vrouwen en 3 mannen, zijn uitgenodigd deel te nemen aan een forumgesprek rondom vrouwenbesnijdenis. Door middel van een aantal vragen worden zij uitgenodigd tot het geven van argumenten.

1. Is vrouwenbesnijdenis een godsdienstige plicht of een traditioneel gebruik?

Vrouwenbesnijdenis is een pijnlijke ingreep en als je logisch nadenkt moet je tot de conclusie komen dat dit niets te maken heeft met de Islam, maar met cultuur en traditie. In veel Islamitische landen vindt geen besnijdenis plaats.

2. Wat is jouw ervaring rondom vrouwenbesnijdenis?

Het is onderdrukking van vrouwen.

Het is een pijnlijke ingreep, meisjes hebben daar geen keuze in. Omdat alle meisjes worden besneden, wil je het zelf ook. Het is een probleem van het vrouwzijn.

3. Het onderwerp vrouwenbesnijdenis is nog steeds taboe binnen de Somalische groep en veel mensen vragen zich af hoe de Somalische bevolkingsgroep daarover blijft zwijgen. Wat vind jij?

Vrouwenbesnijdenis is niet het enige onderwerp dat taboe is, er zijn meer onderwerpen binnen de Somalische gemeenschap niet bespreekbaar bijvoorbeeld alles rondom seksualiteit. Veel mensen weten niet wat FGM

(Female Genital Mutilation) is en willen er niet over praten. Waarom is het taboe? Het is cultuur, gewoonte, traditie. Praten jullie er onderling over? Nee, niet spontaan.

4. De Somalische mensen in een vreemde omgeving hebben de neiging sterker vast te houden aan hun tradities, zoals vrouwenbesnijdenis. Wat vind jij van deze opvatting?

Somaliërs zijn veel kwijtgeraakt in Nederland, misschien dat ze daarom aan tradities willen vasthouden. In Somalië is de sociale controle erg groot. Hier in Nederland kun je er wel over praten. Het beginpunt van verandering ligt eigenlijk in Somalië.

Ouders moeten betere voorlichting krijgen. Je kunt beter hier in Nederland beginnen, want hier is de vrijheid om erover te praten. Dan kan er van hieruit uitstraling zijn naar Somalië.

5. Somalische mannen hechten waarde aan maagdelijkheid van de vrouwen. Is de maagdelijkheid van een vrouw afhankelijk van de besnijdenis?

Neen. Die relatie hoeft er niet te zijn. Maagdelijkheid is nog geen garantie voor een betere toekomst.

In de Islam is seks voor het huwelijk verboden. Daar kun je ook trots op zijn.

Een van de mannelijke jongeren vindt dat je een vrouw niet moet op leggen om maagd te zijn en zeker niet door haar te besnijden. Het is belangrijk om de taboesfeer te doorbreken.

Een andere jongeman vraagt zich af wat nou eigenlijk het voordeel is van vrouwenbesnijdenis. Eigenlijk vinden alle jongeren dat besnijdenis geen voordelen heeft.

6. De betrokkenheid van mannen bij de campagne tegen vrouwenbesnijdenis is lager dan verwacht. Wat zijn de redenen?

Het aantal betrokken mannen is inderdaad nog klein. Belangrijk is om barrières te doorbreken en erover te praten. Deze jongeren willen wel iets betekenen m.b.t. dit onderwerp, ze willen het meer bespreekbaar maken.

7. In Nederland wordt meisjesbesnijdenis gezien als een vorm van kindermishandeling, in strijd met de rechten van het kind. Wat vind jij van deze opvatting?

Een meisje heeft geen medezeggenschap dat dit met haar gebeurt. In Somalië is eigenlijk het omgekeerde het geval: het is schandalig als een meisje niet besneden is.

8. De jongeren zijn de toekomstige leiders die de mentaliteit van de gemeenschap moeten veranderen, of in ieder geval een deel daarvan. Wat kan de bijdrage van de Somalische jongeren zijn aan de campagne tegen vrouwenbesnijdenis?

Een duidelijk standpunt tegen vrouwenbesnijdenis innemen:

vrouwenbesnijdenis heeft geen nut en moet stoppen.

Straffen van de ouders, daar is men absoluut tegen.

Kennis is het sleutelwoord. Meer voorlichting, daar begint het mee.

Begin bij je eigen gezin: je eigen meisjes niet laten besnijden.

Er zijn al een aantal belangrijke voortrekkers uit de eigen gemeenschap (zoals Zahra en de opgeleide sleutelpersonen). Dit zijn goede voorbeelden, de voorgangers. De jongeren kunnen hen volgen, kunnen hiervan leren. Belangrijk is dat meer jongeren bij elkaar komen, dat ze meer voorlichting krijgen.

De jongeren willen betrokken worden bij het samenwerkingsproject FSAN-Pharos.